

Dr. sc. Zdravko Palavra
Gimnazija Daruvar
Gundulićeva 14., Daruvar
palavrazdravko@gmail.com

Primljeno/Received: 21. VII. 2021
Prihvaćeno/Accepted: 2. X. 2021.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Pregledni rad/Review
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.5.3>

UDK 94(093.3)

NEOBIČNA SUDBINA RATNOG ZAROBLJENIKA IZ DARUVARSKOG KRAJA ILI KAKO PREŽIVJETI RASPAD RUSKOG CARSTVA

Sažetak: Ovaj rad opisuje ratni put, zarobljeništvo te povratak kući vojnika Antonina Zamostny (1891. – 1955.) iz Velikih Zdenaca kraj Daruvara tijekom Prvog svjetskog rata na području Ruskog Carstva. Zamostny je zapisao sjećanja godinu dana prije smrti prema dnevniku koji je vodio od 1914. – 1921. godine. Taj je tekst sačuvan u rukopisu od 57 stranica u obiteljskoj ostavštini pisan pisaćim strojem pod naslovom „Zapisy z meho života na vojne. Napsano v Vel. Zdencich 12.1 1954. r. dle poznamek z deniku vedeneho od r. 1914-1921.“. Osim toga daje se kraći prikaz tadašnjih vojnih i političkih prilika u Ruskom Carstvu tijekom Prvog svjetskog rata uz bogati kartografski i slikovni materijal.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, sjećanja, dnevnik, Antonin Zamostny, Veliki Zdenci, Rusko Carstvo

Uvod

Ovaj tekst istražuje posebnosti položaja ratnih zarobljenika u Rusiji i implikacije domaće političke situacije u Rusiji na sudbinu ratnih zarobljenika. Nemiri u Rusiji tijekom Prvog svjetskog rata rezultirali su stalnim mijenjanjem propisa o ratnim zarobljenicima kao i kašnjenjem s repatriacijom. Priča o ratnim zarobljenicima u Rusiji tijekom i nakon Prvog svjetskog rata je složena.¹⁰⁷ Može se pratiti u rasponu od osam godina, od sredine 1914. do 1922. godine,

¹⁰⁷ Nachtigal, Reinhard, Radauer, Lena: Prisoners of War (Russian Empire), in: 1914-1918- online. International Encyclopedia of the First World War, ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson, issued by Freie Universität Berlin, Berlin 2014-10-08. DOI: 10.15463/ie1418.10386.

kada su posljednji ratni zarobljenici vraćeni u domovinu. Ovaj veliki vremenski okvir podudara se s velikim političkim promjenama u Rusiji, što je izlagalo ratne zarobljenike različitim politikama. Pored nestabilnog političkog okvira i geografske okolnosti igrale su važnu ulogu u sudbinama ratnih zarobljenika, koji su upućeni u tako raznolike regije kao što su Ukrajina, europska Rusija, Sibir i srednja Azija. Klimatski uvjeti bili su surovi, a infrastruktura preko Urala slabo je bila razvijena. Pored lokacije, čimbenici kao što su nacionalnost, čin, vrijeme zarobljavanja i raspoloženje lokalnih vlasti izravno su utjecali na sudbinu ratnih zarobljenika. Te su razlike posebno izražene u Rusiji zbog hijerarhije različitih nacionalnosti i izuzetno velikog broja zarobljenika u pritvoru. Situacija s 2,4 milijuna ratnih zarobljenika povezala je pojedinačna iskustva u vrlo raznolike okolnosti. S druge strane, u Austro-Ugarskoj je bilo između 1,8 i 2,3 milijuna pripadnika ruske, srpske, talijanske, francuske, britanske, američke, rumunjske i crnogorske vojske.¹⁰⁸

Preko 2 milijuna ratnih zarobljenika u Rusiji – 90 posto zarobljenih – potječe iz Austro-Ugarske. Među njima su Slaveni (Poljaci, Rusini, Česi, Slovaci, Srbi, Hrvati, Slovenci) kojih je jedna polovina; austrijski Nijemci i Mađari, svaki oko jedne četvrtine; Talijani i Rumunji činili su ostale. Druga najveća skupina ratnih zarobljenika bili su pripadnici njemačke vojske (oko 168 000 vojnika). Broj osmanskih i bugarskih zarobljenika procjenjuje se na oko 50 000. Nacionalnost ratnih zarobljenika igrala je značajnu ulogu u logorima, Slaveni, a kasnije i Talijani i Rumunji, imali su prednost. Njihove privilegije – interniranje u europskoj Rusiji, veća sloboda i dobar smještaj – trebale su potaknuti defetizam neprijateljske vojske. Različite formacije nekadašnjih zarobljenika, poput Čehoslovačke legije ili Srpskog dobrovoljačkog korpusa, borili su se na strani Rusije i njezinih saveznika.

Iako je svojevremeno dosta zanemarivan kao tema, u zadnjih nekoliko godina dosta se pisalo o 1. svjetskom ratu i različitim aspektima uključenim u njega. Povod tome je bila stogodišnjica izbijanja Velikog rata. O prilikama na daruvarskom području pisali su Vjenceslav Herout, Željko Karaula, Davor Ambroš i drugi.¹⁰⁹ Budući da je velik dio Čeha u Hrvatskoj još imao češku domovnicu, oni su bili novačeni u vojne jedinice u Češkoj. Neobična je i sudbina Františka Červa, vojnika iz Brestovačkih Brda, koji je spletom okolnosti napravio put oko

¹⁰⁸ <http://wk1.staatsarchiv.at/gefangene-und-fluechtlinge/kriegsgefangenschaft/> (pristup 11. 7. 2021.)

¹⁰⁹ Budući da je naš glavni junak služio u k.u.k. Bohemian pješačkoj regimenti „Reichsgraf Browne“ br. 36., Mjesto za regrutaciju bila je Mladá Boleslav. Komandant: pukovnik Rudolf Müller. Inače je pripadala IX. Armijskom korpusu 8. pješačke divizije koja je bila sastavljena od 95 % Čeha, zbog toga se neću pretjerano referirati na našu literaturu vezanu za Prvi svjetski rat. Više se može doznati iz: Ivan BALTA Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvom svjetskom ratu, *Polemos*, 2005., br. 1-2., str. 213-214., *Daruvar*, Zagreb, 1975., str. 33., Zdravko KRNIĆ, *Radnički i NOP Daruvar*, Općinski odbor SUBNOR-a – Općinski komitet SKH – Općinsko sindikalno vijeće Daruvar, Daruvar, 1979., str. 19., Vjenceslav HEROUT, *180 godina daruvarske župe 1821-2001.*, Grafodar, Daruvar, 2001., str. 65.

svijeta.¹¹⁰ Ipak, u ovom članku glavni je naglasak na ruskom zarobljeništvu i povratku kući jednog vojnika rodom iz Velikih Zdenaca.

Život zatočenika

Poseban fokus je na Sibiru, gdje je velik broj ratnih zarobljenika bio interniran u logore kroz dulje vrijeme. Posebna je i priča mladog vojnika koji se na ovoj fotografiji nalazi se službenju vojnog roka u Bruneku (Tirol), 1913. Antonin Zámostný¹¹¹ (1891. – 1955.), zapisao je sjećanja godinu dana prije smrti prema dnevniku koji je vodio 1914. – 1921.

Antonín Zámostný (osobna arhiva obitelji Zámostný i Kulhavý)

¹¹⁰ František (Franjo) Červ (1882. – 1963.), austrougarski vojnik češkoga etničkog podrijetla iz sela Brestovačka Brda u blizini Daruvara. Izvor podataka je njegova unuka Marija Tomek (rođena Červik). František je nakon 1. svj. rata promijenio prezime iz Červ u Červik i radije je upotrebljavao hrvatski oblik imena Franjo jer je bio razočaran činjenicom da se u Pragu 1918. nije mogao snaći na češkom jeziku već je posvuda nailazio na govornike njemačkog. „Františekov put oko svijeta”, Profil – digitalni materijal (<https://hr.izzi.digital/DOS/10183/22515.html>)

¹¹¹ Antonin se rodio 2. rujna 1891. kao prvo dijete šesteročlane obitelji. Osnovnu školu je završio u Velikim Zdencima, nakon čega je izučio zidarski zanat. Radio je dvije godine u Sarajevu, nekoliko tjedana u Beču i Grazu da bi se zaposlio u Zagrebu. Prilikom gradnje hotela u Ilici 31 pao je sa skele i slomio ruku. 1912. je unovačen i raspoređen u 36. puk u Mladoj Boleslavi odakle je poslan u Tirol, Brunek, kod talijanske granice.

Taj je tekst sačuvan u rukopisu od 57 stranica pisanih pisaćim strojem pod naslovom „Zápisy z mého života na vojně. Napsáno v Vel. Zdencích 12. 1. 1954. r. dle poznámek z deníku vedeného od r. 1914-1921.”

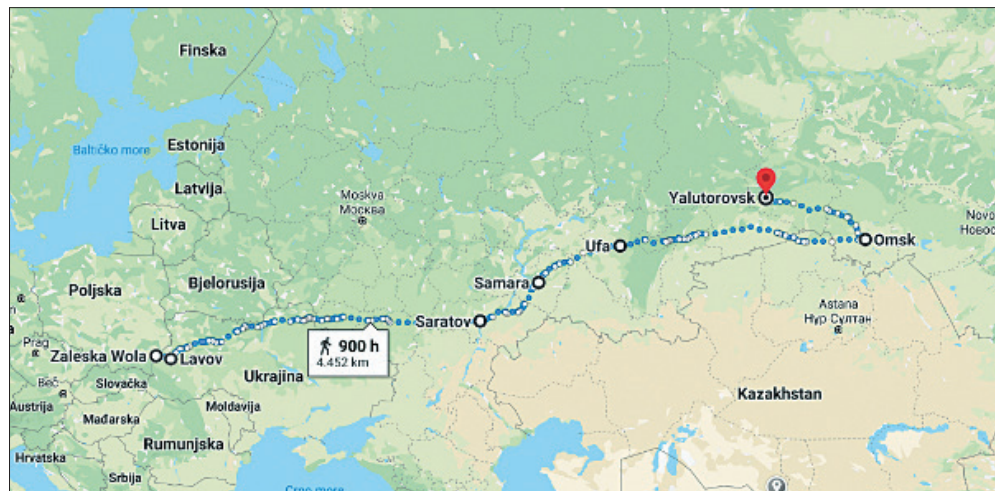
Tu je opisao svoju epopeju i izbjivanje od kuće koje je potrajalo 8 godina i 8 mjeseci (uz kraći dopust nedugo prije izbijanja rata). Svoj dnevnik započinje s težinom rastanka od obitelji, 28. srpnja 1914., i dolaskom u vojarnu u Bruneku, dva dana kasnije. Teške osjećaje privremeno razgони hektolitar piva koji je dobila svaka satnija prigodom govora brigadnog generala Ludwiga Goigingera. Antonin je u svom puku bio član vojne glazbe tako da je putem od Tiro-la, preko Austrije i Češke sve do Galicije (jugoistočne Poljske) često svirao, a pritom i dobivao od građana duhan, kavu, šećer i druge poslastice.

Nakon smještaja uz rusku granicu u Poljskoj, na Istočnom bojištu, Antonin opisuje teške marševe (s 35 kg teškom opremom) uz slabu hranu i prve susrete s protivničkom stranom 21. kolovoza. Prva ozbiljnija bitka dogodila se između mjesta Krasnobród i Zamość gdje su vojnici morali kopati rovove te izmjenjivati vatru s ruskom stranom. Ovdje je opisan i zanimljiv okršaj između ruskog kozaka i austrijskog draguna koji su se na konjima na otvorenom polju zaletjeli jedan na drugoga, nakon što je dragun uspio izbiti koplje kozaku, ovaj je uspio oboriti draguna s konja. Pošto su se pohrvali, i jedan i drugi su skočili na svoje konje i vratili se na svoje strane. Vojska nakon što je u miru odgledala taj prizor počela je ponovno puškarati prema protivnicima.¹¹² U ovoj prvoj fazi njihovog vojnog djelovanja, Zamostny opisuje stravične prizore na koje nailazi, poput vojnika kojima je odbijena glava od granate, spaljena ljudska i konjska tijela kojima se hrane gavrani. Antoninova pukovnija se uglavnom kretala selima jugoistočne Poljske, spavali su većinom u štagljevima i povremeno dolazili u doticaj s ruskim jedinicama. U drugoj većoj bitki u kojoj su se našli blizu sela Verešica, u zapadnoj Ukrajini, početkom rujna 1914., nakon dosta gubitaka i zarobljenih, austrougarska vojska se povlači prema Przemysłu. Antoninova satnija je na početku u Boleslavi brojala 283 čovjeka, a 25. rujna je brojala samo 125 ljudi. U malo više od mjesec dana djelovanja satnija je izgubila 158 vojnika. Teškim ratnim uvjetima doprinose i pojava kolere i ušiju. Početkom listopada noći postaju hladnije i počinje padati snijeg. Prilikom treće velike bitke blizu mjesta Jaroslaw 36. k.u.k. puk je zarobio 600 vojnika 36. ruskog puka 11. listopada, a 20. listopada je 36. ruski puk zarobio 430 ljudi 36. austrougarskog puka, među njima i Antonina Zamostnog. Nakon zarobljavanja češki vojnici su odvedeni u mjesto u koje su prvi put stigli na Istočno bojište.

Na zemljovidu se vidi put od mjesta Zaleska Wola (danas Poljska) do Yalutorovska (Rusija), mjesta internacije. Nakon zarobljavanja, ratni zarobljenici putovali su od jednog do tri mjeseca da bi stigli do mjesta interniranja. Ispitivani su, a ranjene su izdvajali na liječenje.

¹¹² Svi opisi prevedeni prema tekstu Antonin Zamostny: Zápisy z mého života na vojne. Napsano v Vel. Zdencích 12.1 1954. r. dle poznamek z deníku vedeneho od r. 1914-1921.

Ostali su marširali prema mjestima odakle su ih vlakovi odveli do glavnih sastajališta u Kijevu (Darnitsa) i Moskvi (Ugrezhskaia i Kozhukhovo).

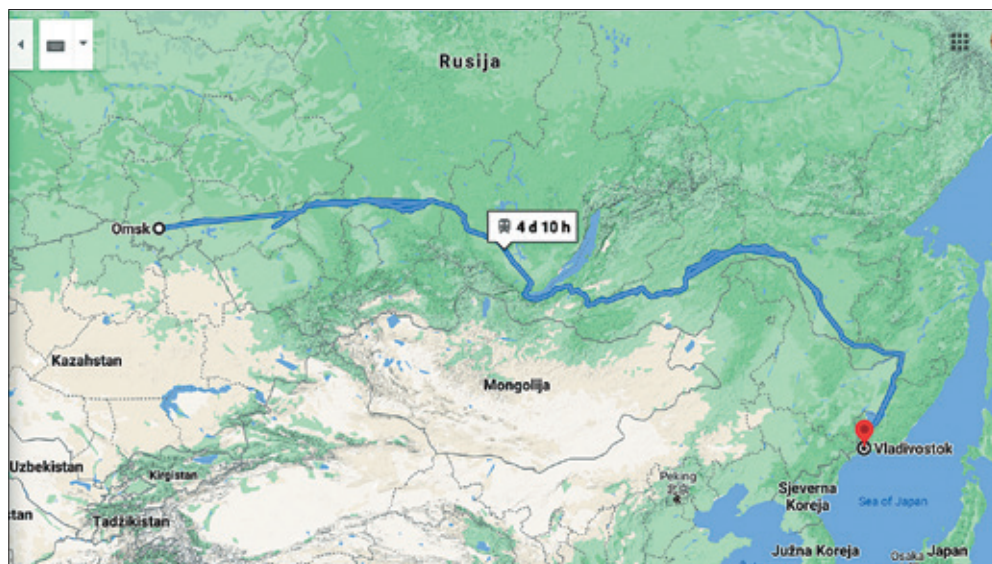
Put od 20. 10. 1914. do 13. 11. 1914.

Tamo su bili registrirani kao ratni zarobljenici i njihovo mjesto interniranja određeno je prema njihovoj nacionalnosti. Međutim, pokazalo se da je podjela etničkih grupa složena: dok su neki Slaveni odbili sebe identificirati kao takve, drugi su imali koristi od svojih imena. Tako su mnogi Slaveni završili u Sibiru i srednjoj Aziji, umjesto da ostanu u srednjoj Rusiji. Zatim su vojnici bili nagomilani u tepluški, kako su zvali tople vagone, koji su obično prevozili ruske vojnike. Bili su opremljeni s dva do tri reda kreveta, peći i kantama za nuždu. Usprkos svojim imenima, ovi vagoni zimi su bili hladni i nepodnošljivo vrući ljeti. Obično su bili opterećeni iznad kapaciteta, prevozili trideset do četrdeset muškaraca i bili puni štetočina, što je dovelo do bolesti. Ipak, Antonin u svojim zapisima piše uglavnom pozitivno o *tepluški* u kojoj su se oni vozili. Lijepo su je uredili i nekoliko mjeseci im je bila poput doma, osim kada su je morali gurati uzbrdo zbog slabe snage. Valja istaći i zgodu na kolodvoru u Samari, kada su zarobljenici prodali svoje toplo rublje nekom Židovu za 50 kopječki po komadu. On je bio zadovoljan jer je mislio da je dobro prošao, zarobljenici su bili zadovoljni jer su se riješili odjeće pune ušiju, zaključuje Zamostny.

Novac – ruska kopječka (iz ostavštine F. Červa)

Ratne i revolucionarne godine 1915. – 1918. Antonin je provodio po različitim mjestima u Sibiru, radeći kod grnčara, kod seljaka, kao mlinar,¹¹³ kao zidar, kao radnik na željeznici (popravljao je i vlak admirala Kolčaka koji je bio jedno vrijeme zapovjednik Bijele armije)¹¹⁴ uz povremeni boravak u zajedničkim logorima. Nailazio je na vukove, medvjede, koprive visoke dva metra, a cigareta mu je spasila život jer je na kratko napustio pretovar municije zbog odlaska u kupovinu duhana, a dok ga nije bilo, svi njegovi radni kolege odletjeli su u zrak u eksploziji. U logorima i kasnije u Vladivostoku dok je čekao brod za povratak kući pomagalo mu je znanje u izradi instrumenata (tamburica) i činjenica da su glazbenici bili pošteđeni teškog fizičkog rada.

Antoninov približni put 1919.-20.¹¹⁵

Po svemu sudeći, Antonin je velik dio puta bio dijelom Česke legije, iako to u svojim zapisima nigdje ne spominje. To se lako može objasniti autocenzurom i strahom od boljševika (protiv kojih je legija ratovala) jer je politička klima u vrijeme nastanka zapisa itekako bila zadojena boljševizmom u poratnoj Jugoslaviji. Velik dio Antoninovog puta kroz Sibir podudara se s putem Česke legije, razilaze se u Vladivostoku 2. studenog kada čehoslovački konzul

¹¹³ Izrazito burna 1917. u Rusiji je bila najmirnija za A. Zamostnog jer je čitavu proveo kao mlinar i zidar.

¹¹⁴ Iako mu je lokomotiva uspješno popravljena Kolčak nije uspio pobjeći, uhvaćen je u Irkutsku gdje su ga boljševici strijeljali.

¹¹⁵ Najljepši dio Rusije za Antonina je upravo ovaj oko Bajkalskog jezera.

preuzima vojnike s područja Čehoslovačke dok su „Jugoslavci”, kako Antonin naziva i sebe, tu morali ostati jer nije bilo jugoslavenskog konzula. Francuski konzul ih je preusmjerio u jednu vojarnu u kojoj je bilo oko 200 vojnika s područja Jugoslavije, njima se priključio Antonin i 20 njegovih kolega. Dok su čekali brod, bavili su se izradom instrumenata, svirali u tamburaškom zboru na svadbama, a najviše im se ucrtala u pamćenje zgoda kada su išli po drvo za tambure, a nakon što su se vratili, saznali su iz novina da je na tom području tigar rastrgao lovca. Iz ovog razdoblja potječe i zanimljiva činjenica da je arija iz opere Ivana Zajca „U boj, u boj!” postala popularna u Japanu jer su je upravo češki legionari prenijeli Japancima.¹¹⁶

Vladivostok – 2. 11. 1920. – 14. 3. 1921. – odlazak iz Vladivostoka

Češka legija

Neobičnu sudbinu igrali su Česi tijekom ruskog građanskog rata. Češka legija bila je dio ruske carske vojske, brojala je oko 30 000 ljudi do 70 000 pripadnika, uglavnom ratnih zarobljenika iz austrougarske vojske. Na inicijativu Tomaša Masaryka, legija je preimenovana u Čehoslovački vojni korpus, a cilj je bio nastaviti borbu protiv Nijemaca te se priključiti Francuzima na zapadnom bojištu. Zbog njemačke vojske nisu mogli na zapad, zato su se dogovorili s boljševičkom vladom da odu u Vladivostok i odatle se vrte u svoju domovinu. Međutim, sporazum nije uspio zbog pokušaja razoružanja korpusa. Umjesto toga, Česi su u lipnju 1918. razoružali boljševičke vojnike u Čeljabinsku i zauzeli velik dio pruge, teritorija i dio zlatnih rezervi carske Rusije. Za mjesec dana čehoslovačka je legija zauzela najveći dio transsibirske željeznice od jezera Bajkal do Urala. Pomagali su manjševcima (desnom krilu Socijaldemo-

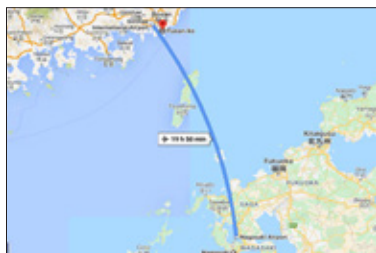
¹¹⁶ Nobuhiro SHIBA, Jedan odlomak iz povijesti suradnje Japana i Hrvatske : Hrvatska pjesma „U boj” i japanski muški zbor, *Povijest u nastavi*, vol. VI, br. 12 (2), 2008, str. 167-176. <https://hrcak.srce.hr/47772>. Citirano 18. VII. 2021.

kratske radničke partije, protivnicima boljševika) da okupiraju Samaru i Saratov i osnuju Odbor članova Ustavotvorne skupštine (Komuč). Zbog toga su ih nazivali i „bijeli Česi”. Tijekom 1919. godine većina Čeha preselila se na istok i ukrcala se na brodove kako bi se vratila u Europu. Sve češke snage evakuirane su tek u travnju 1920. godine. Jedan dio je išao preko Pacifika i SAD-a te dalje u Europu, dok je drugi smjer bio preko Indijskog oceana na Suez i Mediteran. Prvom rutom se vjerojatno kretao František Červ, tako je i završio jedno vrijeme u SAD-u u koji je zvao i svoju zaručnicu, no kada ona odbija, ipak se odlučuje na povratak na daruvarsko područje. Glavna uspomena na američke dane bio mu je džepni sat s konjskom glavom.

Františekov džepni sat iz SAD-a

Ostatak Antoninovog puta prikazujem u ovoj tablici preko Google mapa.

16. 3. Fusan – Nagasaki

18. 3. – Šangaj

30. 3. 1921. Sajgon

U Indoneziji sreću Čeha iz Legije stranaca koji im objašnjava lokalne prilike i važnost guštera koji se ne ubijaju zbog koristi jer hvataju muhe. U Sajgonu se na brod „Dr. Piere Benoit“ iz Marsellea ukrcava 850 Čehoslovaka, 800 Mađara, 400 Jugoslavena i nešto Poljaka i Rumunja.

8. 4. 1921. Ceylon

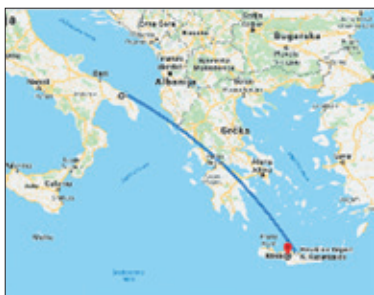
19. 4. Đibuti

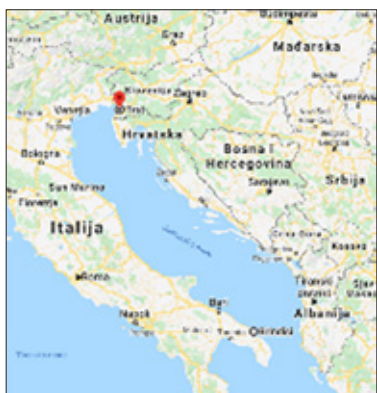
25. 4. Suez

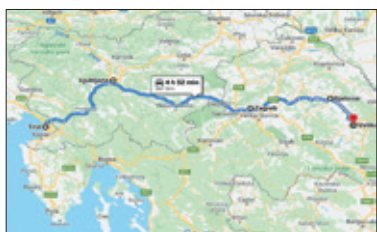
29. 4. Kreta

30. 4. Brindisi

2. 5. Trst

3. 5. Ljubljana

4. 5. Zagreb

5. 5. 1921.

Veliki Zdenci – dom

Kada je u noći stigao kući, sretan jer su svi u obitelji bili dobro, sestre je jedva prepoznao jer ih nije vidio preko 6 godina. Od novačenja 1912. do povratka kući 1921. prošlo je 8 godina i osam mjeseci. Svoje zapise završava napomenom. Put kući trajao je 223 dana, od toga 49 na vodi.

Opće prilike u zatočeništvu

Tijekom ovih prijevoza ratni zarobljenici nisu bili svjesni svog odredišta ili duljine svog putovanja. Počev od jeseni 1914., ratni zarobljenici bili su slani u Sibir, bez obzira na sposobnost lokalne uprave da osmisli rješenja za njihov smještaj. Na određenim mjestima broj ratnih zarobljenika premašio je lokalno stanovništvo. Ratni zarobljenici su trebali primati dnevnu uplatu kako bi sebi nabavili hranu, ali kako je novac bio rijetko isplaćen, ponekad su bili prisiljeni pribjegavati prosjačenju. Nisu osigurane mogućnosti smještaja za ratne zarobljenike, a činjenica da je velika većina imala ili ograničene sanitarne prostore ili nimalo tekuće vode poticala je izbijanje zaraznih epidemija. Tijekom rane faze rata, od bolesti umire na tisuće ratnih zarobljenika, osobito u logorima Omsk (ovdje je jedno vrijeme boravio Antonin Zamostny), Novo-Nikolaevsk, Sretensk i Totskoe. Ruske vlasti nisu uspjele shvatiti opseg problema i reagirale su tako sporadično da su se epidemije nastavile širiti tijekom cijele 1916. Odgovarajući na ogromne smrtno stope i sve veći međunarodni pritisak, ruska vlada je na kraju razvila sustav

logora sa značajno poboljšanim uvjetima života.¹¹⁷

Do 1917. Rusija je imala više od 400 mjesta za interniranje. Logori za ratne zarobljenike obično su bili manji u europskoj Rusiji (između 2 000 i 5 000 ljudi) nego u Sibiru (do 35 000 ljudi). Broj zarobljenika u logorima često je varirao, a ratni zarobljenici bili su skloni preseljavanju između logora. Oni su se sastojali od vojarni od trupaca ili opeka, zemlianki (koliba ukopanih u zemlju) ili drugih zgrada kao što su staje i skladišta. Vojarne su se znatno razlikovale, imale su između 500 i 1 000 ljudi, znatno manje kod oficira. Namještaja je bilo malo osim golih kreveta i štednjaka za grijanje. Hrana za ratne zarobljenike u početku je bila obilna, otprilike kao kod ruske vojske, ali uskoro se i kvalitetom i količinom hrane stanje pogoršalo. Mnogi su bili odbijeni činjenicom da su morali dijeliti zdjele, kao što je to bilo uobičajeno u ruskoj vojsci. Usprkos međunarodnim propisima, situacija se između logora uvelike razlikovala, što je dijelom i posljedica složene političke hijerarhije. Bilateralni sporazumi, uobičajeno postignuti na brojnim konferencijama Crvenog križa, održani u neutralnim zemljama, također su igrali značajnu ulogu u postupanju s ratnim zarobljenicima, kao i sustav reciprociteta. Rusija nije odobravala način na koji je Njemačka postupala s ratnim zarobljenicima, tako da je situacija njemačkih ratnih zarobljenika u Rusiji bila žalosna. Sveukupno, s preko 400 000 umrlih, smrtnost ratnih zarobljenika u Rusiji bila je među najvišima od svih zemalja.

Revolucije

Prema predratnim sporazumima, zarobljeni vojnici mogli bi se koristiti kao radnici, dok su oficiri bili izuzeti od te obveze. Počev od proljeća 1916., Rusija je sustavno koristila ratne zarobljenike kao radnu snagu u poljoprivredi, industriji i javnom sektoru. Do 1917. ratni zarobljenici činili su 20 – 25 posto radne snage Rusije. Odlazak iz velikih sibirskih logora značio je poboljšanje njihovog stanja, posebno ako su radili u poljoprivredi i živjeli sa seljačkim obiteljima. Za razliku od vladinih kampanja u ranim fazama rata, rusko stanovništvo je sa samilosti pristupalo ratnim zarobljenicima. Znatna promjena za Čeha i Slovake u zarobljeništvu nastupila je zbog intervencije Tomaša Masaryka koji je bio u dobrim odnosima s ministrom vanjskih poslova nove vlade, Miljukovim. Zbog toga je u lipnju 1917. osnovana Čehoslovačka legija koja je krajem godine imala dvije divizije.¹¹⁸ Nakon Veljačke revolucije 1917. godine,

¹¹⁷ Prouči na sljedećim poveznicama kako su bili tretirani zarobljenici u Rusiji: <https://www.historyhit.com/how-did-the-allies-treat-their-prisoners-in-world-war-one/> i https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/prisoners_of_war_russian_empire. (pristup 22. II. 2021.)

¹¹⁸ SHIBA, Jedan odlomak iz povijesti suradnje Japana i Hrvatske : Hrvatska pjesma „U boj” i japanski muški zbor., *Povijest u nastavi*, vol. VI, br. 12 (2), 2008, str. 167-176. <https://hrcak.srce.hr/47772>. Citirano 18. VII. 2021.

Josip Broz, Pelagija i sin im Žarko
(izvor Wikipedia)

ratno ministarstvo počelo je davati dozvolu za brakove između Ruskinja i ratnih zarobljenika (Josip Broz i njegova prva žena Pelagija koja ga je spasila i udala se za njega sa samo 15 godina).

Isto tako do određenog su stupnja olabavila ograničenja logora, a iako je upotreba rada zarobljenih bila regulirana, inflacija je naglo smanjila vrijednost plaća. Uvjeti u logorima su se pogoršavali. U tom je razdoblju industrija postala presudni faktor za materijalni opstanak ratnih zarobljenika. Među njima pojavili su se uspješni poduzetnici koji su proizvodili i prodavali razne proizvode, pa čak i preuzeli vladine ugovore. Oktobarska revolucija drastično je izmijenila situaciju. Nakon početnog kaosa, boljševici su proglasili obične zarobljenike slobodnim građanima, a časnici ratnih zarobljenika bili su teoretski proglašeni neprijateljima klase. Međutim, i ta „sloboda” značila je da ratni zarobljenici više nisu dobivali potporu vlade i bili su obvezni brinuti se za sebe.

Legionari

Velik broj ratnih zarobljenika je blagonaklono dočekao boljševike, iako manje iz političkih razloga, a više iz čežnje za mirom i brzom repatrijacijom. Samo manjina se pridružila Komunističkoj partiji Rusije ili su se borili u međunarodnim divizijama Crvene armije tijekom građanskog rata. Boljševici su u početku svoju vlast uspostavili samo u zapadnoj Rusiji, dok je veći dio Sibira bio potresan građanskim ratom do 1920. godine, prepuštajući ratne zarobljenike u istočnom Sibiru pod jurisdikciju SAD-a i Japana. Tako je uslijedilo razdoblje stalnih promjena i potpune nesigurnosti za 430 000 ratnih zarobljenika u Rusiji. Bijeli su poslali ratne zarobljenike natrag u logore i zaustavili postupak repatrijacije koji se očekivao nakon potpisivanja Brest-Litovskog mirovnog ugovora. Oduzimanjem Transsibirske željeznice Češka legija je u svibnju 1918. blokirala komunikaciju Sibira i Europe i zaustavila službenu repatrijaciju ratnih zarobljenika do 1920.¹¹⁹

¹¹⁹ https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8C_ekoslovensk%C3%A9_legie (pristup 11. 6. 2021.)

Češki legionari kod oklopljenog vlaka nazvanog Orlik (izvor Wikipedija)

Zaključak

Zanimljivo je usporediti zapise Antonina Zamostnog s onima iz pisama koje donosi Herout s talijanskog bojišta¹²⁰ ili putem oko svijeta koji je doživio František Červ. Međutim, detaljniji prikaz prelazi okvir i prvotnu namjenu ovog članka, a to je prikaz neobičnog ratnog puta, okolnosti i zarobljeništvo u Rusiji tijekom Prvog svjetskog rata. Iz ovih zapisa vide se teške ratne prilike na Istočnom bojištu, povremeno relativno lagodno zarobljeništvo u Rusiji i neobičan put na Daleki istok te povratak domu. Iz spomenutih sudbina otkriva se neobična spremnost i snalažljivost naših ljudi u iznimno teškim i nehumanim uvjetima i kao takvi predstavljaju inspiraciju za život i danas.

SUMMARY

The unusual fate of a prisoner of war from Daruvar or how to survive the collapse of the Russian Empire

Abstract: This paper describes the war journey, captivity and homecoming of soldier Antonin Zamostny (1891 – 1955) from Veliki Zdenac near Daruvar during World War I in the territory of the Russian Empire. Zamostny wrote down his memories a year before his death according to the diary he kept from 1914 – 1921. This text is preserved in a 57- page manuscript in the family's inheritance written with a typewriter under the title „Zapisy z meho života na vojne. Napsano v Vel. Zdencich 12.1 1954. r. dle poznamek z deniku vedeneho od r. 1914-1921.“ In addition, a brief description of the military and political conditions in the Russian Empire during World War I is given, along with rich cartographic and pictorial material.

Keywords: World War I, memories, diary, Antonin Zamostny, Veliki Zdenci, Russian Empire

¹²⁰ Vjenceslav HEROUT, *Vojnici daruvarskog kraja u Prvom svjetskom ratu, Pučki kalendar Bjelovarsko-bilogorske županije*, Čvor d.d., 2015., str. 131-135.